

rem populum Israël. Idem ipse ergo Christus descendit sicut pluvia in vellus, cum adhuc area sicca esset : unde etiam dixit : « Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israël¹. » Ibi matrem de qua formam servi acciperet, in qua hominibus appareret, elegit : ibi Discipulos quibus hoc idem præcepit, dicens : « In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne introieritis : ite primum ad oves quæ perierunt domus Israël². » Cum dicit : « Ite primum ad illas, » ostendit et postea, cum jam esset area compluenda, ituros eos etiam ad alias oves, quæ non essent ex veteri populo Israël, de quibus dicit : « Habeo alias oves quæ non sunt » ex hoc ovili, oportet me et ipsas adducere, ut sit unus » grex et unus pastor³. Hinc et Apostolus : « Dico enim, » inquit, Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. » Sic pluvia descendit super vellus, sicca adhuc area. Sed quoniam sequitur : « Gentes autem super misericordia glorificare Deum⁴ : » ut accedente tempore compleretur quod per Prophetam dicit : « Populus quem non cognovi servivit mihi, in obauditu auris obedivit mihi⁵ : » videmus jam gratia Christi siccam remansisse gentem Judæorum, totumque orbem terrarum in omnibus gentibus christianæ gratiæ plenis nubibus complui. Alio quippe verbo eandem pluviam significavit, dicens : « Guttæ stillantes : » non jam super vellus, sed, « Super » terram. » Quid est enim aliud pluvia quam guttæ stillantes ? Ideo autem illam gentem velleris nomine significari puto, vel quia expolianda fuerat auctoritate doctrinæ, sicut ovis expoliatur vellere ; vel quia in abdito eandem

¹ Matth. xv, 24. — ² Id. x, 5, 6. — ³ Joan. x, 16. — ⁴ Rom. xv, 8, 9. — ⁵ Psal. xvii, 45.

pluviam detinebat, quam volebat præputio prædicari, id est, incircumcisis Gentibus revelari.

X. « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, » donec tollatur luna¹. » Id quod dictum est, « Tollatur, » alii interpretati sunt : « Auferatur, » alii vero, « Extollatur, » unum verbum græcum, sicut unumque visum est, transferentes, quod ibi positum est ἀνταναρπέσει. Sed qui dixerunt « Tollatur, » et qui dixerunt « Auferatur, » non usque adeo dissonant. « Tollatur, » enim magis habet consuetudo ita dici, ut auferatur et non sit, quam ita ut altius elevetur : « Auferatur » vero prorsus aliter intelligi non potest, nisi ut perdatur, hoc est, ut non sit : « Extollatur » autem nihil nisi ut altius elevetur. Quod quidem cum in malo ponitur, superbiam solet significare : sicuti est : « In tua sapientia noli extolli². » In bono autem ad honorem pertinet ampliorem, velut cum aliquid elevatur ; sicuti est : « In noctibus extollite manus vestras » in sancta, et benedicite Dominum³. » Hic ergo si « Auferatur » dictum intellexerimus, quid erit « Donec auferatur luna, » nisi efficiatur ut non sit ? Fortassis enim hoc intelligi voluit, ne ulterius sit mortalitas, quando « Novissima inimica destruetur mors⁴ : » ut pacis abundantia usque ad hoc perducatur, ne quid resistat felicitati beatorum ex infirmitate mortalitatis ; quod erit in illo sæculo, cujus tenemus fidelem promissionem Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, de quo dicitur : « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis : » donec morte omnino devicta atque destructa omnis mortalitas absumatur. Sin vero vocabulo lunæ, non mortalitas carnis per quam nunc transit Ecclesia, sed ipsa omnino Ecclesia significata est, quæ permaneat in æternum, ab hac mor-

¹ Psal. lxxi, 7. — ² Eccli. xxxii, 6. — ³ Psal. cxxxiii, 2. — ⁴ I Cor. xv, 26.

talitate liberata, ita dictum accipiendum est, « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis donec extollatur luna, tanquam diceretur: Orietur in diebus ejus justitia, quæ contradictionem ac rebellionem carnis vincat, et fiet pax in tantum cresceris et abundans, donec luna extollatur, id est, elevetur Ecclesia, per gloriam resurrectionis cum illo regnatura, qui eam in hac gloria primogenitus a mortuis antecessit, ut sederet ad dexteram Patris¹: ita cum sole permanens ante lunam, quo postea extolleretur et luna.

XI. « Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ². » De quo utique dixerat: « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec extollatur luna. » Si Ecclesia hic recte significatur vocabulo lunæ, consequenter ostendit quam late eandem Ecclesiam fuerat diffusurus, cum adjecit, « Et dominabitur a mari usque ad mare. » Mari quippe magno cingitur terra, qui vocatur Oceanus: de quo influit quiddam exiguum in medio terrarum, et facit ista maria nota nobis, quæ navigiis frequentantur. Proinde « A mari usque ad mare, » a quolibet fine terræ, usque ad quemlibet finem dominaturum dixit, cujus nomen et potestas toto orbe fuerant prædicanda multumque valitura. Quod ne aliter posset intelligi, « A mari usque ad mare: » continuo subjecit, « Et a flumine usque ad terminos orbis terræ. » Quod ergo ait: « Usque ad terminos orbis terræ; » hoc ante dixerat: « A mari usque ad mare. » Quod vero nunc ait: « A flumine; » evidenter expressit inde voluisse Christum potestatem suam jam commendare, unde et Discipulos cœpit eligere, a flumine scilicet Jordane; ubi super baptizatum Dominum cum descenderet Spiritus sanctus, sonuit vox de cœlo: « Hic

¹ Marc. xvi, 19. — ² Psal. lxxi, 8.

» est Filius meus dilectus¹. » Hinc ergo doctrina ejus incipiens et magisterii cœlestis auctoritas, dilatatur usque ad terminos orbis terræ, cum prædicatur Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet finis.

XII. « Coram illo decident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent². » Per Æthiopes, a parte totum, omnes gentes significavit, eam eligens gentem, quam potissimum nominaret, quæ in finibus terræ est. « Coram illo procident, » dictum est, adorabunt eum. Et quia schismata futura erant per diversa terrarum loca, quæ inviderent Ecclesiæ catholicæ toto terrarum orbe diffusæ, eadem porro schismata per hominum nomina se fuerant divisura; et homines amando, quibus auctoribus scissa sunt, gloriæ Christi, quæ per omnes terras est, inimicitura: ideo cum dixisset: « Coram illo decident Æthiopes; » adjunxit: « Et inimici ejus terram lingent: id est, homines amabunt, ut invadeant gloriæ Christi, cui dictum est: « Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua³. » Homo quippe audire meruit, « Terra es, et in terram ibis⁴. » Hanc terram lingendo, id est, talium auctoritate vaniloqua delectati, eos amando, et in suavissimos habendo, contradicunt divinis Eloquiis, quibus catholica Ecclesia prænuntiata est, non in aliqua parte terrarum futura, sicut quælibet schismata; sed in universo mundo fructificando atque crescendo usque ad ipsos Æthiopes, extremos videlicet et teterrimos hominum perventura.

XIII. « Reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei⁵. » Hoc

¹ Matth. iii, 17. — ² Psal. lxxi, 9. — ³ Id. cvii, 6. — ⁴ Gen. iii, 19. — ⁵ Psal. lxxi, 10, 11.

jam non expositorem, sed contemplatorem desiderat; imo non solum lætantium fidelium, sed etiam infidelium gementium infertur aspectibus: nisi fortasse quærendum est quid dictum sit: « Dona adducent. » Ea quippe adduci solent, quæ ambulare possunt. Numquidnam ergo de immolandis victimis dici potuit? Absit ut talis oriatur in diebus ejus justitia. Sed ista dona quæ adducenda prædicta sunt, homines mihi videntur significare, quos in societatem Ecclesiæ Christi regum adducit auctoritas: quamvis reges etiam persequentes dona adduxerint, non scientes quid facerent, sanctos Martyres immolando.

XIV. Cum vero exponeret causas, cur ei tantus honor deferretur a regibus, eique serviretur ab omnibus gentibus: « Quia liberavit, inquit, egenum a potente, et pauperem cui non erat adjutor¹. » Iste egenus et pauper, populus est credentium in eum. In hoc populo sunt etiam reges adorantes eum. Non enim egeni esse dedignantur et pauperes, id est, humiliter peccata confitentes, et egentes gloria et gratia Dei, ut eos rex ille filius Regis liberet a potente. Idem quippe est potens, ille qui superius calumniator est dictus: quem potentem ad homines sibi subdendos et in captivitate retinendos non virtus ejus fecit, sed humana peccata. Idem ipse et fortis est dictus, ideo et hic potens. Sed qui humiliavit calumniatorem, et intravit in domum fortis, ut eo alligato vasa ejus diriperet², hic « Liberavit egenum a potente, et pauperem » cui non erat adjutor. » Non enim hoc efficere potuit vel cujusquam virtus, vel quisquam homo justus, vel aliquis Angelus. Cum ergo nullus esset adjutor, ipse adveniens salvos fecit eos.

XV. Occurrebat autem: Si propter peccata homo tenebatur a diabolo, numquidnam Christo qui eruit egenum

¹ Psal. LXXI, 12. — ² Matth. XII, 29.

a potente, peccata placuerunt? Absit. Sed, « Parcet ipse » inopi et pauperi¹: » id est, peccata dimittet humili, et non de suis meritis confidenti, aut de sua virtute salutem speranti, sed indigenti gratia Salvatoris sui. Cum autem addidit: « Et animas pauperum salvas faciet: » utrumque adjutorium gratiæ commendavit, et quod est in remissionem peccatorum, cum ait: « Parcet pauperi, et inopi; » et quod est in participatione justitiæ, cum addidit: « Et » animas pauperum salvas faciet. » Nemo enim sibi est idoneus ad salutem, quæ salus est perfecta justitia, nisi Dei adjuvet gratia: quia plenitudo Legis non est nisi charitas, quæ non a nobis existit in nobis, sed diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis².

XVI. « Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum³. » Quæ sunt istæ usuræ, nisi peccata, quæ etiam debita nominantur⁴? Usuras autem appellatas puto, quia plus mali invenitur in suppliciis, quam commissum est in peccatis. Nam, verbi gratia, cum homicida corpus tantum hominis perimat, animæ autem nocere nihil possit; ipsius et anima et corpus perditur in gehenna. Propter hujusmodi contemptores præsentis præcepti et irrisores futuri supplicii dictum est: « Ego veniens cum » usuris exigere⁵. » Ab his usuris redimuntur animæ pauperum sanguine illo, qui fusus est in remissionem peccatorum. Redimet ergo ab usuris, remittendo peccata, quæ debebant ampliora supplicia: redimet autem ab iniquitate, adjuvando per gratiam etiam ad faciendam justitiam. Eadem itaque duo repetita sunt, quæ supra dicta erant. Quod enim supra est: « Parcet inopi et pauperi; » hoc intelligitur: « Ex usuris: » quod vero ibi dicit: « Et » animas pauperum salvas faciet; » hoc dictum videtur,

¹ Psal. LXXI, 13. — ² Rom. V, 5. — ³ Psal. LXXI, 14. — ⁴ Matth. VI, 12. — ⁵ Id. XXV, 27.

« Ex iniquitate : » ut « Redimet » ad utrumque subaudiatur. Nam parcendo redimet ab usuris, salvos autem faciendo redimet ab iniquitate. « Ita cum parceret pauperi » et inopi, et animas pauperum salvas faciet : sic ex usuris et iniquitate redimet animas eorum. Et honorabile nomen ejus coram ipsis. » Dant enim honorem nomini ejus pro tantis beneficiis, qui respondent dignum et justum esse gratias agere Domino Deo suo. Vel quod habent codices aliqui, « Et honorabile nomen eorum coram ipso : » quia etsi videntur hanc sæculo contemptibiles Christiani, nomen eorum coram ipso est honorabile, qui eis illud dedit, jam non memor nominum illorum per labia sua¹, quibus antea vocabantur, cum essent Gentilium superstitionibus obligati, vel suorum malorum meritorum signati vocabulis, antequam essent Christiani : quod nomen honorabile est coram ipso, etsi contemptibile videtur inimicis.

XVII. « Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ². Non » diceretur, et vivet, » (de quo enim non posset dici hoc quantulocumque spatio temporis vivente in hac terra?) nisi illa vita commendaretur, « In qua jam non moritur, » et mors ei ultra non dominabitur³. » Atque ideo, « Et » vivet, » qui contemptus est moriens : quoniam sicut alius Propheta dicit : « Tolleitur de terra vita ejus⁴. » Sed quid est, « Et dabitur ei de auro Arabiæ? » Nam quod inde aurum etiam ille Salomon accepit, in hoc Psalmo figurate transjectum est in alium verum Salomonem, id est, verum pacificum. Non enim ille dominatus est « A » flumine usque ad terminos orbis terræ. » Sic ergo prophetatum est, etiam sapientes hujus mundi in Christo fuisse credituros. Per Arabiam autem Gentes intelligi-

¹ Psal. xv, 4. — ² Id. lxxi, 15. — ³ Rom. vi, 9. — ⁴ Isai. lxxi, 8. Vide Act. viii, 33.

mus; per aurum sapientiam, quæ ita excellit inter omnes doctrinas, ut aurum inter metalla : Unde scriptum est : « Accipite prudentiam sicut argentum, et sapientiam sicut aurum probatum¹. Et orabunt de ipso semper. » Quod habet græcus, *περι αὐτου*, aliqui interpretati sunt « De » ipso, » aliqui « Pro ipso, » vel « Pro eo. » Quid est autem, « De ipso, » nisi forte quod oramus dicentes : « Adveniat regnum tuum²? » Christi namque adventus præsentabit fidelibus regnum Dei. « Pro eo » vero quomodo intelligatur, angustum est : nisi quia cum oratur pro Ecclesia, pro ipso oratur, quia corpus est ejus. De Christo quippe et Ecclesia præmissum est sacramentum magnum : « Erunt duo in carne una³. » Jamvero quod sequitur, « Tota die, » id est, toto tempore, « Benedicent » ei, » satis apertum est.

XVIII. « Et erit firmamentum in terra, in summis » montium⁴. Omnes enim promissiones Dei in illo » Etiam⁵. » id est, in illo firmatæ sunt : quia in illo impletum est quidquid pro salute nostra prophetatum est. Nam summa montium, Scripturarum divinarum auctores, id est, per quos ministratæ sunt, intelligere convenit : in quibus utique ipse est firmamentum ; quoniam ad illum omnia, quæ divinitus scripta sunt, referuntur. Hoc autem in terra esse voluit; quia propter eos, qui in terra sunt, illa conscripta sunt. Unde et ipse in terram venit, ut ea cuncta firmaret, id est, in se monstraret impleri. « Oportebat enim, inquit, impleri omnia quæ scripta » sunt in Lege et Prophetis et Psalmis de me⁶ : » id est, » In summis montium. Sic enim venit in novissimis » temporibus manifestus mons Domini, paratus in cacumine montium⁷ : » quod hic ait : « In summis mon-

¹ Prov. viii, 10. — ² Matth. vi, 10. — ³ Ephes. v, 32. — ⁴ Psal. lxxi, 16. — ⁵ 2 Cor. i, 20. — ⁶ Luc. xxiv, 44. — ⁷ Isai. ii, 2.

» tium. Superextolletur super Libanum¹ fructus ejus. » Libanum solemus accipere veluti hujus sæculi dignitatem; quoniam mons est Libanus excelsas arbores habens, et nomen ipsum interpretatur Candidatio. Quid enim mirum, si super hujus sæculi præclarum omne fastigium fructus superextollitur Christi, cujus fructus dilectores omnia sæcularia culmina contempserunt? Si autem in bono accipimus Libanum; propter cedros « Libani quas » plantavit¹: » quis alius fructus intelligendus est, qui super hunc Libanum extollitur, nisi de quo Apostolus dicit de charitate sua locuturus: « Adhuc supereminentem viam vobis demonstro²? » Hæc enim et in primo ponitur munerum divinorum, ubi ait: « Fructus autem » spiritus est charitas: » atque inde cætera utique consequentia contexerunt³. « Et florebut de civitate sicut » fœnum terræ. » Quoniam ambigue posita est civitas, nec adjunctum est ejus, aut Dei; non enim dictum est, de civitate ejus, vel de civitate Dei, sed tantum « De civitate: » in bono intelligitur, ut de civitate Dei, hoc est, de Ecclesia floreant sicut fœnum; sed fœnum fructiferum, sicuti est frumenti: nam et hoc fœnum appellatur in sancta Scriptura; sicut in Genesi jussum est producere terram omne lignum et omne fœnum⁴, nec adjunctum est, omne frumentum: quod procul dubio non præteriretur nisi fœni nomine etiam hoc intelligeretur; et in multis aliis Scripturarum locis hoc invenitur. Si autem sic accipiendum est, « Et florebut sicut fœnum terræ, » quemadmodum dictum est: « Omnis caro fœnum, et » claritas hominis sicut flos fœni⁵: » profecto et civitas illa intelligenda est, quæ sæculi hujus societatem significat: non enim frustra primus Caïn condidit civitatem⁶.

¹ Psal. cxi, 16. — ² 1 Cor. xii, 31. — ³ Gal. v, 22. — ⁴ Gen. i, 11. — ⁵ Isai. xl, 6. — ⁶ Gen. iv, 17.

Exaltato itaque fructu Christi super Libanum, id est, super arbores diurnas et ligna imputribilia, quia ille fructus æternus est, omnis claritas hominis secundum temporalem sæculi celsitudinem fœno comparatur, quoniam a credentibus et vitam æternam jam sperantibus spernitur felicitas temporalis, ut impleatur quod scriptum est: « Omnis caro fœnum, et omnis claritas carnis ut flos » fœni; fœnum aruit, flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum¹. » Ibi est fructus ejus exaltatus super Libanum. Semper enim caro fœnum fuit, et claritas carnis ut flos fœni: sed quia non demonstrabatur quæ fuerat eligenda et præponenda felicitas, flos fœni pro magno habebatur; nec solum minime contemnebatur, sed etiam maxime appetebatur. Quasi ergo tunc ita esse cœperit, quando aversum est atque contemptum quidquid florebat in sæculo, ita dictum est: « Superextolletur super Libanum fructus ejus, et florebut de » civitate sicut fœnum terræ: » id est, diffamabitur super omnia quod in æternum promittitur, et comparabitur fœno terræ quidquid pro magno habetur in sæculo.

XIX. « Sit ergo nomen ejus benedictum in sæcula: » ante solem permanet nomen ejus². » Per solem tempora significata sunt. Ergo in æternum permanet nomen ejus. Æternum enim antecedit tempora, nec clauditur tempore. « Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ. » In ipso quippe impletur quod promissum est Abrahamæ. « Non enim dicit: In seminibus, tanquam in multis; sed » tanquam in uno: Et semini tuo, quod est Christus³. » Abrahamæ autem dicitur: « In semine tuo benedicentur » omnes tribus terræ⁴. Neque filii carnis, sed filii promissionis deputantur in semine⁵. Omnes gentes magni-

¹ Isai. xl, 8. — ² Psal. lxxi, 17. — ³ Gal. iii, 16. — ⁴ Gen. xxii, 18. — ⁵ Rom. ix, 8.

» ficabunt eum. » Tanquam exponendo repetitum est quod supra dictum est. Quia enim benedicentur in eo, magnificabunt eum : non ipsi faciendo ut magnus sit, qui per se ipsum magnus est ; sed laudando et magnum fatendo. Sic enim magnificamus Deum : sic etiam dicimus : « Sanctificetur nomen tuum¹, » quod semper utique sanctum est.

XX. « Benedictus Dominus Deus Israël, qui facit mirabilia solus⁴. » Consideratis omnibus supra dictis eructatur hymnus, et benedicitur Dominus Deus Israël. Impletur enim quod ad illam sterilem dictum est : « Et qui eruit te, ipse Dominus Deus Israël universæ terræ vocabitur³. » Ipse « Facit mirabilia solus : » quoniam quicumque faciunt, ipse in eis operatur, « Qui facit mirabilia solus. »

XXI. « Et benedictum nomen gloriæ ejus in æternum, » et in sæculum sæculi⁴. » Quid aliud latini interpretes dicerent, qui non possent dicere : In æternum et in æternum æterni? Quasi enim aliud dictum sit : « In æternum, » et aliud, « In sæculum, » ita sonat : sed græcus habet, *εις τον αιωνα, και εις τον αιωνα του αιωνος*, quod forte commodius diceretur, in sæculum et in sæculum sæculi : ut in sæculum intelligeretur, quantum hoc sæculum durat ; in sæculum autem sæculi, quod post hujus finem futurum promittitur. « Et replebitur gloria ejus omnis terra : Fiat, » fiat. » Jussisti, Domine, ita fit : ita fit, donec illud quod cœpit a flumine, perveniat omnino usque ad terminos orbis terræ.

¹ Matth. vi, 9. — ² Psal. LXXI, 18. — ³ Isaï. LIV, 5. — ⁴ Psal. LXXI, 19.

ENARRATIO

IN PSALMUM LXXII.

Sermo ad plebem¹.

I. AUDITE, audite dilectissima viscera corporis Christi, quorum spes Dominus Deus vester est, et non respicitis in vanitates et insanias mendaces² : et qui adhuc respicitis, audite ne respiciatis. Psalmus iste inscriptionem habet, id est, titulum, « Defecerunt hymni David, filii Jesse (2) : » Psalmus ipsi Asaph³. » Tot habemus Psalmos, in quorum titulis scriptum est nomen David, nusquam est additum, « Filii Jesse, » nisi in hoc solo. Quod credendum est non frustra factum, neque inaniter. Ubique enim nobis innuit Deus, et ad intellectum vocat pium studium charitatis. Quid est, « Defecerunt hymni David, filii Jesse? » Hymni laudes sunt Dei cum cantico : hymni cantus sunt continentis laudem Dei. Si sit laus, et non sit Dei, non est hymnus : si sit laus, et Dei laus, et non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo ut, si sit hymnus, habeat hæc tria : et laudem, et Dei, et canticum. Quid est ergo, « Defecerunt hymni? » Defecerunt laudes quæ cantantur in Deum. Molestam rem et quasi luctuosam videtur nuntiare. Qui enim cantat laudem, non solum laudat, sed etiam hilariter laudat : qui cantat laudem, non solum

¹ Hic Sermo ad plebem, habitus forte anno 411, in pervigilio S. Cypriani ex Epist. cxi ad Honoratum c. v, n. 13. — ² Psal. XXXIX, 5. — ³ Id. LXXII, 1.